

DOI 10.33930/ed.2019.5007.48(1-3)-3
УДК 130.2+141.78[82]

**ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ
ЖИТТЄТВОРЧОСТІ У ЛІТЕРАТУРНІЙ АНТРОПОЛОГІЇ ДОБИ
МОДЕРНУ**

*PHILOSOPHICAL AND PSYCHOLOGICAL ORIENTATIONS OF LIFE
CREATIVITY IN THE LITERARY ANTHROPOLOGY OF THE MODERN*

К. Ф. Зінов'єва

Актуальність теми дослідження. Світоглядні зміни, екзистенційні виклики, надмірний тиск технологій, з якими у повсякденному бутті стикається сучасна людина, досить часто призводять до втрати життєвих орієнтирів. Тому на досвіді літератури Модерну відбувається моделювання життєтворчості задля буттєвого укорінення індивіда.

Постановка проблеми. У статті автор досліджує концептуальне осмислення філософсько-психологічних орієнтирів життєтворчості у літературній спадщині доби Модерну крізь призму проблем сучасної людини, залучаючи національне пробудження та інтеграцію проблемного поля даних понять в українській літературі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У літературі проблема життєтворчості розглядалася багатьма авторами, зокрема такими як: Е. Фромм, А. Шопенгауер, Ф. Ніцше. Розробку сутності понять в літературі Модерну розглянуто в працях вітчизняних авторів: С. Павличко, Д. Наливайка, В. Моренця, Т. Гундорової, М. Моклиці, Р. Мовчан, А. Бичко, О. Забужко, Р. Семківа.

Постановка завдання. Для досягнення результатів поставленого завдання, здійснено структурований аналіз формування понять індивідуалізму і суб'єктивності, які є джерелом проблеми з глибокими пошуками і роздумами над значенням існування та людського буття через призму сучасного антропогенезу.

Виклад основного матеріалу. У статті висвітлюються філософсько-психологічні орієнтири життєтворчості у літературній антропології доби Модерну, які залучають сучасну людину через призму концепцій до осмислення свого існування. Аналіз прозових творів українських авторів модерну у порівнянні з іноземними авторами дозволив

Urgency of the research. Worldview fractures, existential challenges, excessive pressure of technologies, which a modern person faces in everyday life, quite often lead to the loss of life orientations. Therefore, based on the experience of Modern literature, life creativity is modeled for the essential rooting of the individual.

Target setting. In the article, the author explores the conceptual understanding of the philosophical and psychological orientations of creativity in the literary heritage of the Modern era through the prism of the problems of modern man, involving the national awakening and the integration of the problematic field of these concepts in Ukrainian literature.

Actual scientific researches and issues analysis. In the literature, the problem of creativity was considered by many authors, in particular, such as: E. Fromm, A. Schopenhauer, F. Nietzsche. The development of the essence of concepts in Modern literature is considered in the works of domestic authors: S. Pavlychko, D. Nalivayka, V. Morenets, T. Gundorova, M. Moklitsa, R. Movchan, A. Bychko, O. Zabuzhko, R. Semkiv.

The research objective. To achieve the results of the task, a structured analysis of the formation of the concepts of individualism and subjectivity, which are the source of the problem with deep searches and reflections on the meaning of existence and human being through the prism of modern anthropogenesis, was carried out.

The statement of basic materials. The article highlights the philosophical and psychological orientations of life creation in the literary anthropology of the Modern era, which involve the modern person through the prism of concepts to the understanding of his existence. Having analyzed the prose works of Ukrainian Modern authors in comparison with foreign authors, she came to the conclusion that truth exists in every subjective

зробити висновок, що істинність існує у кожному суб'єктивному світогляді індивіда, тому на цих поняттях ґрунтується важливість власного переживання та індивідуального розуміння світу.

Висновки. В даній роботі на підставі проведеного аналізу дослідження філософсько-психологічних орієнтирів життєтворчості у літературній антропології доби Модерну виявлено, що життєтворчість індивідів проявляє себе у волі і свободі, у змістовному виявленні форм індивідуального самовираження і породження реалізації суб'єктивного буття. Аргументовано узагальнене концептуальне осмислення життєтворчості у літературній спадщині доби Модерну крізь призму проблем сучасної людини, які залучають індивіда до національного пробудження.

Ключові слова: філософсько-психологічні орієнтири, життєтворчість, індивідуалізм, суб'єктивність, модерн.

worldview of an individual, therefore, the importance of one's own experience and individual understanding of the world is based on these concepts.

Conclusions. In this work, based on the analysis of the philosophical and psychological orientations of life creativity in the literary anthropology of the Modern era, it was found that the life creativity of individuals manifests itself in will and freedom, in the meaningful discovery of forms of individual self-expression and the generation of the realization of subjective existence. The generalized conceptual understanding of creativity in the literary heritage of the Modern era through the prism of the problems of modern man, which involve the individual in the national awakening, is argued.

Keywords: philosophical and psychological orientations, life creativity, individualism, subjectivity, Modern.

Актуальність теми дослідження. Філософсько-психологічні орієнтири життєтворчості залишаються актуальними завдяки переосмисленню і відновленню інтересу до ціннісних мотивів буттєвого світу сучасної людини. Світоглядні злами, екзистенційні виклики, надмірний тиск технологій, з якими у повсякденному бутті стикається сучасна людина, досить часто призводять до втрати життєвих орієнтирів. Тому на досвіді літератури Модерну відбувається моделювання життєтворчості задля буттєвого укорінення індивіда.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство диктує поліваріативні способи до переосмислення антропологічних проблем і повернення до етносу. У статті автор досліджує концептуальне осмислення філософсько-психологічних орієнтирів життєтворчості у літературній спадщині доби Модерну крізь призму проблем сучасної людини, залучаючи національне пробудження та інтеграцію проблемного поля даних понять в українській літературі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У літературі проблема життєтворчості розглядалася багатьма авторами, зокрема такими як: Е. Фромм, А. Шопенгауер, Ф. Ніцше. Розробку сутності понять в літературі Модерну розглянуто в працях вітчизняних авторів: С. Павличко, Д. Наливайка, В. Моренця, Т. Гундорової, М. Моклиці, Р. Мовчан, А. Бичко, О. Забужко, Р. Семківа.

Мета статті полягає у виявленні філософсько-психологічних орієнтирів життєтворчості у літературній антропології доби Модерну задля екзистенційного буття сучасної людини. Своє дослідження автор формує на концептуальному осмисленні життєтворчості через призму аналізу творів Модерну і впливу на їх написання європейської літератури.

Постановка завдання. Для досягнення результатів поставленого завдання, тобто осмислення філософсько-психологічних орієнтирів життєтворчості у літературній антропології доби Модерну здійснено структурований аналіз формування понять індивідуалізму і суб'єктивності, які є джерелом проблеми з глибокими пошуками і роздумами над значенням

існування та людського буття через призму сучасного антропогенезу.

Виклад основного матеріалу. Літературні твори доби Модерну стали своєрідним дзеркалом, що відображає людський досвід, його турботи, амбіції та реакцію на соціальні зміни. Вони стали не лише творами мистецтва, але й важливим джерелом для вивчення антропологічних аспектів життя та культури українського суспільства того часу. Шлях, який проходить сучасна людина сьогодні вимагає від нас зануритись в українську літературу Модерну. У статті висвітлюються межі модерного індивідуалізму і суб'єктивності, таким чином завдяки даним поняттям знаходимо внутрішню гармонію самореалізації і одночасно не втрачаємо своєї суб'єктивності. І власне, бачимо, які філософсько-психологічні орієнтири життєтворчості у літературній антропології доби Модерну залучають сучасну людину через призму концепцій до осмислення свого існування. Аналіз прозових творів українських авторів модерну у порівнянні з іноземними авторами дозволив зробити висновок, що “істинність існує у кожному суб'єктивному світогляді індивіда, тому на цих поняттях ґрунтується важливість власного переживання та індивідуального розуміння світу. Насамперед це стосується феномену людської суб'єктивності і соціального індивідуалізму, конфлікту природи і культури, психології і творчості, антропоцентризму” [7, с. 13].

Письменники, що представляли період модернізму орієнтувалися у творчості на західно-європейські модерні, літературні напрями і переносили нові мистецькі досягнення на український ґрунт. Видатні закордонні філософи, такі як Артур Шопенгауер, у своїх працях мають на меті показати основну ідею суб'єктивного характеру сприйняття світу, адже суб'єктивна природа нашого світогляду дає детальний аналіз оточуючого середовища, формує розуміння світу, що нас оточує, тобто реальність існує лише в межах нашого сприйняття та свідомості. У своїй роботі філософ розглядає індивідуальну волю як основний принцип всього існуючого. Таким чином, автор акцентує свою увагу на унікальності кожної людини та неповторності кожного індивідууму. У творі підкреслюється важливість самовираження та розвитку особистої думки, важливість власного особистого досвіду кожної людини [15, с. 256].

У філософських працях Фрідріха Ніцше ідеї індивідуалізму і суб'єктивності були поєднані із концепцією виховання надлюдини. Ніцше підкреслює важливість розвитку унікальності людини, яка розкриває важливість самовираження і самореалізації як ключових аспектів буттєвого укорінення і екзистенції. Філософсько-психологічні орієнтири життєтворчості у роботах Ніцше розкривають поняття “істинність” в тому, що вона існує у кожному суб'єктивному світогляді індивіда. Власне сприйняття світу потребує ґрунту на якому базується індивідуалізація екзистенційного переживання [5, с. 65].

Отже, філософсько-психологічні орієнтири життєтворчості поєднують в собі реалізацію індивідуальності [13, с. 96]. Таким чином був проведений аналіз поточного орієнтованого на філософсько-психологічні орієнтири життєтворчості доробку філософських творів, де розкривається потенціал реалізації антропологічного проекту творчих резервів проблематики для розкриття феномену індивідуальності і суб'єктивності” [1, с. 12].

Особлива увага періоду українського модерну для реалізації філософсько-психологічних орієнтирів життєтворчості приділяється суспільним подіям і ставленням до них людини. Звертаючись до літературної творчості Л. Українки, проаналізувавши її життєвий шлях і літературний доробок бачимо, що філософсько-психологічні орієнтири поетеси поєднують в собі незламну

особистість і втілення випробувань сучасної людини через які вона проходить. Задля того автор статті звертається до літературної антропології Модерну, щоб висвітлити крізь призму сьогодення проблеми сучасності. В даний період модернізація культури починалася з критики народництва. Поняття “модернізм”, яке означало художній напрям досить впевнено вжила Леся Українка у виступі, який мав назву “Малорусские писатели на Буковине”. Дана доповідь розпочинала діалог, який згодом розмежує українських письменників на модерністів та народників. Модерністська філософська проза висвітлює надважливі проблеми української культури і суспільства в цілому. Насамперед, це питання індивідуального досвіду та суб’єктивного права на вираження особистої думки через призму художньої літератури, естетичну форму художнього слова і філософську думку. Дана проблематика висвітлює переосмислення індивідуального досвіду і суб’єктивного переживання, таким чином вказуючи на унікальність кожного людського прототипу із доленосним значенням для автора і для літератури Модерну. М. Моклиця у філософських працях розмежує поняття модернізму і розкладає його на складові, де говорить, щоб зрозуміти чи належить митець до модернізму, треба простежити, чи відбулася в його творчості переорієнтація з об’єкта на суб’єкт. Психологічна домінанта є основа для цілісної творчості митця [7, с. 38]. Значення суб’єктивного формуються через структуру присутності (тобто різні способи актуалізації часо-просторового континууму, в якому суб’єкт виявляє свою реальність і активність). Індивідуальний смисл і актуальність присутності людини у світі є опорними для модерного дискурсу [3, с. 25].

Пошуками філософсько-психологічних орієнтирів пронизана творчість Лесі Українки. Звертаючись до літературного поля дослідження антропологічна життєтворчість виявляє специфіку постановки проблеми теми індивідуалізму, в якій поетеса у площині філософського, культурного, естетичного аналізу віддає перевагу сильним, самостійним та незалежним героям. Цей індивідуалізм зумовлений прагненням Лесі Українки показати сильну людину, яка понад усе цінує власну свободу, обороняється словами до вчинків, щоб пробудити людей поруч до оборони кожної індивідуальної незалежності. Філософсько-антропологічна концептуалізація головних персонажів у творі “Лісова пісня” виявляє індивідуалізм, бажання вільного життя та незалежності. Леся Українка відкриває нові лінії самостверджуючої моделі життєвого циклу доленосного концепту у суб’єктивному просторі сприйняття реального світу. Простір індивідуального повсякденного життя, яке проявляється у творі “Конотопська відьма”, де головна героїня виступає проти соціальних норм і встає на захист своєї волі та гідної свободи буття людини. У період розвитку модерного сприйняття світу відбувається феміністичне відокремлення і емансипація жінки, досягнення рівних, політичних, економічних культурних, особистісних і соціальних прав між чоловіком і жінкою. У творі “Кассандра” Л. Українка продемонструвала вольовий початок витоків індивідуального буття людини, було надано голос тим, у кого права голосу не було. Моральна дилема закладалася в тому, що точкою відліку була людина, яка говорить правду - це унікальна думка для сучасності, яка перегукується із античними мотивами сприйняття суб’єктивного потенціалу особистості, і як кінцевий результат – формування індивідуального мислення сприйняття дійсності відносно буття суспільства. “Гола правда - це брехня”, як говорить Кассандра, тобто вона виступає рушійною силою формування екзистенційного виміру людини у стрибку від індивідуальної, суб’єктивної рефлексії, до громадського сприйняття

буття. А ось сенс людського буття Леся Українка вбачала у духовно багатій особистості, яка здатна боротися за волю свого народу, національні інтереси, національну гідність. І. Огородник пише: “Значення індивідуальної значущості людини як суспільної істоти Л. Українка розглядала під кутом зору людської особистості, піднесення її гідності як найвищої цінності в загальнолюдських і національних вимірах, відбиття в ній духу Прометея” [9, с. 121]. Образ Прометея, який Л. Українка підхопила у Т. Шевченка і М. Драгоманова став для поетеси “узагальнюючим образом роздумів про людину і сенс її буття, взаємини індивіда і суспільства, пошуки шляхів побудови нормального суспільства, боротьба проти невірницького становища і національного гноблення” [9, с. 418]. Проте, якщо для М. Драгоманова ім'я Прометея було символом освіти і прогресу, то Леся Українка пішла за думкою Т. Шевченка, де він визначав прометеїзм як символ усього поступового, сміливості думки, доброго серця, міцності духу та безстрашності, силою яка скріплює готовність йти на муки і на смерть в ім'я правди та надії. Розглядаючи алегоричний сенс даних символів і сюжетів прослідковується зв'язок минулого і сучасного, з подальшою трансформацією у майбутньому, яку хотіла показати у своїх творах Л. Українка [9, с. 418].

У Д. Донцова творчість Л. Українки розглянуто через призму сучасної людини, яка закликає народ до національного відродження через індивідуальне пробудження із посланням на те, щоб скинути тягар невірництва і заборони власної думки [9, с. 418]. Адже, коли у творах поетеси йдеться про український дух, національну ідею, авторка висловлювалася завжди конкретно. Це український народ, Україна. Саме до свого народу, до своєї країни линула у думках Л. Українка і писала зі всією щирістю і віруванням у пробудження своєї нації, своєї народної єдності.

Філософський контекст у літературі української прози розглядає сучасні питання життєтворчості як невід'ємні аспекти екзистенції людині, тому як наслідок висвітлюється їх вплив на сприйняття реальності і формування філософсько-психологічних орієнтирів сучасної людини. У концепціях Мирослава Поповича відображається співвідношення особи і нації, і як наслідок він виразно формулює, що індивідуальність і суб'єктивність формують національну ідентичність людини, її філософсько-психологічні орієнтири закладають фундамент до братерства, поваги і розвитку рівності [11, с. 247]. Не особистість, а нація є суб'єктом і історичною індивідуальністю - цю романтичну філософію ХІХ ст. Мирослав Попович і вважав філософією майбутнього.

Висновки. В даній роботі на підставі проведеного аналізу дослідження філософсько-психологічних орієнтирів життєтворчості у літературній антропології доби Модерну виявлено, що життєтворчість індивідів проявляє себе у волі і свободі, у змістовному виявленні форм індивідуального самовираження і породження реалізації суб'єктивного буття. Дані форми направляють нас до почувань людської ширості, розуміння кордоцентричної екзистенції, які виражають себе у початках філософсько-антропологічного буття, які напряду проводять людину через призму випробування екзистенційних викликів сучасності. Аргументовано узагальнене концептуальне осмислення життєтворчості у літературній спадщині доби Модерну крізь призму проблем сучасної людини, які залучають індивіда до національного пробудження. Літературна антропологія модерну може слугувати психолого-філософським орієнтиром для сучасної людини у визначенні та реалізації життєвоважливих стратегій у сучасних соціокультурних умовах, а також може бути використана у якості емпіричного матеріалу для розробки комплексної програми філософської

терапії у подальшому напрацюванні. Крім того, українська література доби Модерну містить плідні імпульси національного і патріотичного пробудження українського народу. Тож, може посилити Концепцію національно-патріотичного виховання.

Список використаних джерел:

1. Агеєва, В 2023, *За лаштунками імперії*, Київ: Віхола, 350 с.
2. Бергсон, А 2015, *Вступ до метафізики*, Київ: Либідь, 378 с.
3. Бехта, І 2002, 'Модернізм як феномен естетико-філософської і лінгвістичної перцепції літературного напрямку', *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: зб. наук. праць*, Вип.3, Київ, с. 135 – 150.
4. Винничук, Ю 2018, *Українська модерна проза*, Харків: Фоліо, 506 с.
5. Ніцше, Ф 2021, *Так казав Заратустра*, Київ: Навчальна книга-Богдан, 352 с.
6. Маланюк, Є 2015, *Невичерпальність*, Київ: Знання, 75 с.
7. Моклиця, М 1998, *Модернізм як структура: Філософія. Психологія. Поетика*, Луцьк, 295 с.
8. Моклиця, М 2022, *Леся Українка: деконструкція прочитань*, Київ: Кондор, 430 с.
9. Огородник, І & Огородник, В 1999, *Історія філософської думки в Україні*, Київ: Вища школа, 543 с.
10. Павличко, С 1999, *Дискурс модернізму в українській літературі*, Київ, 477с.
11. Попович, М 2018, *Філософія свободи*, Харків: Фоліо, 524 с.
12. Семків, Р 2023, *Пригоди української літератури*, Київ: Темпора, 685 с.
13. Фром, Е 2023, *Втеча від свободи*, Київ: КСД, 288 с.
14. Шинкарук, ВІ 2002, *Філософський енциклопедичний словник*, Київ: Абрис, 751 с.
15. Шопенгауер, А 2020, *Світ як воля та уявлення*, Київ: АСТ, 672 с.

References:

1. Aheieva, V 2023, *Za lashtunkamy imperii (Behind the scenes of the empir)*, Kyiv: Vikhola, 350 s.
2. Berhson, A 2015, *Vstup do metafizyky (Introduction to Metaphysics)*, Kyiv: Lybid, 378 s.
3. Bekhta, I 2002, 'Modernizm yak fenomen estetyko-filosofskoi i lnhvistychnoi pertseptsii literaturnoho napriamu (Modernism as a phenomenon of aesthetic-philosophical and linguistic perception of the literary direction)', *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchych navchalnykh zakladakh: zb. nauk. prats*, Vyp.3, Kyiv, s. 135 – 150.
4. Vynnychuk, Yu 2018, *Ukrainska moderna proza (Modern Ukrainian prose)*, Kharkiv: Folio, 506 s.
5. Nitsshe, F 2021, *Tak kazav Zaratustra (Thus Spoke Zarathustra)*, Kyiv: Navchalna knyha-Bohdan, 352 s.
6. Malaniuk, Ye 2015, *Nevycherpalnist (Inexhaustibility)*, Kyiv: Znannia, 75 s.
7. Moklytsia, M 1998, *Modernizm yak struktura: Filosofiia. Psykholohiia. Poetyka (Modernism as a structure: Philosophy. Psychology. Poetics)*, Lutsk, 295 s.
8. Moklytsia, M 2022, *Lesia Ukrainka: dekonstruktsiia prochytan (Lesya Ukrainka: deconstruction of readings)*, Kyiv: Kondor, 430 s.
9. Ohorodnyk, I & Ohorodnyk, V 1999, *Istoriia filosofskoi dumky v Ukraini (History of philosophical thought in Ukraine)*, Kyiv: Vyshcha shkola, 543 s.
10. Pavlychko, S 1999, *Dyskurs modernizmu v ukrainskii literaturi (Discourse of modernism in Ukrainian literature)*, Kyiv, 477 s.
11. Popovych, M 2018, *Filosofiia svobody (Philosophy of freedom)*, Kharkiv: Folio, 524 s.
12. Semkiv, R 2023, *Pryhody ukrainskoi literatury (Adventures of Ukrainian literature)*, Kyiv: Tempora, 685 s.
13. From, E 2023, *Vtecha vid svobody (Escape from freedom)*, Kyiv: KSD, 288 s.
14. Shynkaruk, VI 2002, *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk (Philosophical encyclopedic dictionary)*, Kyiv: Abrys, 751 s.
15. Shopenhauer, A 2020, *Svit yak volia ta uiavlennia (The world as will and imagination)*, Kyiv: AST, 672 s.